

אלה סעודה גמורה הם, ולכאורה הוי קביעת סעודה, אלא משום שחברות התעופה אין בידם לתת אפשרות סבירה של נטילת ידיים לאנשים רבים, מעדיפים הם להגיש לחמניות אלה, וא"כ יש שקובעים סעודה על לחמניות אלה.

ללחמניות רגילות, ומשו"כ נראה טפי שאכן יש דין פהבב"כ על לחמניות אלה, אך כל עוד אינו אוכל בקביעות גמורה שיעור שקובעים עליו סעודה, ברכתן בורא מיני מזונות ומעין שלש.

(וכבר) הארכתי במק"א (עיין לקמן סימן כ"ג אות ג') דכל שהמי פירות רוב כנגד המים הוי פהבב"כ, עי"ש).

ואפשר שגם בבית יש ואדם קובע סעודה על לחמניות אלה, ועוד שדומים הם

ב

ספק פת הבא בכסנין

כפת גמור כיון שכלילתה עבה או שמא אזלינן בתר שעת אפיה, והמחבר כתב דירא שמים לא יאכלנה אלא תוך כדי סעודה, אך הרמ"א כתב דנהגו להקל.

והמגן אברהם (שם ס"ק ל"ד) כתב דאין להקל אלא כשלא אכל כדי שביעה דכיון דאין ברהמ"ז אלא מדרבנן כשלא אכל כדי שביעה ספק דרבנן לקולא, אבל אם אכל כדי שביעה חייב בברהמ"ז. והדג"מ חלק עליו וכתב דכיון דמה"ת יוצא ע"י ברכת מעין שלש שוב הוי ספיקא דרבנן. ועיין בשער הציון ס"ק ע"א שכתב דנחלקו בספיקא דאורייתא שנתגלגלה לדרבנן מה דינה, עי"ש.

ג. במאמר מרדכי כתב (והביאו בביאור הלכה סעיף ד' ד"ה והלכה) דכיון דאפשר דאין בהכרח מחלוקת בין הראשונים בענין זה דאפשר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שורת הדין שיברך במ"מ ומע"ש. (ולכאורה נראה דהוי כעין ספק ספיקא, ספק מה פירוש פהבב"כ שנחלקו בו הראשונים, וספק אם נחלקו כלל, ואפשר דכולם בכלל פהבב"כ, אך באמת נראה דהוי ס"ס משם אחד ואין זה ס"ס ואכמ"ל).

ד. ובדרך החיים הפליג יותר מהמאמר מרדכי וס"ל דודאי לא נחלקו הראשונים בשורש

והנה פסק המחבר שם דלהלכה מברך במ"מ ומעין שלש בכל שלשת הסוגים של פהבב"כ, ונתקשו רבים בביאור הלכה זו. דהלא ברכת המזון דאורייתא וספיקו לחומרא וכיון שספק הוא למה לא יברך ברהמ"ז, ויש לבאר בכמה דרכים:

א. כתב הריטב"א (ברכות מ"ד ע"א) דבדיעבד יוצא ידי חובתו אם בירך מעין שלש על הפת, דאף שלכתחלה צריך לברך ד' ברכות בדיעבד יוצא יד"ח במע"ש. ולפי"ז נראה פשוט דבמקום ספק מברך ברכת מעין שלש ויוצא יד"ח בדיעבד.

אמנם אין הלכה בזה כשיטת הריטב"א, והפוסקים נקטו בפשטות דאף בדיעבד אינו יוצא יד"ח.

ב. כיון שמה"ת יוצא יד"ח בברכת מעין שלש דמטבע של ברכות אינה אלא מדרבנן, שוב הוי ספיקא דרבנן. ומשו"כ שורת הדין שיברך ברכת מעין שלש ויצא יד"ח מה"ת ושוב אמרינן ספיקא דרבנן לקולא.

אמנם בשאלה זו נחלקו הדגול מרבבה והמגן אברהם, דהנה בסימן קס"ח סי"ג הביא השו"ע מחלוקת בעיסה שנעשה בכלילה עבה ושוב בשלה או טיגנה, מה מברך עליה, האם דינה

הלכה זו, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וכל שאין הדרך לקבוע עליו סעודה הוי פהבב"כ. ולפי דרכו כתב דבהלכה זו הכל לפי ראות עיני המורה וכל שלפי המקום והזמן משונה מלחם שקובעין עליו סעודה הוי בכלל פהבב"כ. ומשו"כ כתב הב"י להקל בכל שלושת השיטות והפירושים, עיין בדבריו בהלכות במ"מ בקונטרס אחרון סק"א.

אמנם באמת מבואר להדיא בבית יוסף דהטעם להקל אינו אלא משום דהוי ספיקא דרבנן וז"ל שם "ולענין הלכה כיון דספיקא במידי דרבנן הוא נקטינן כדברי כולם להקל ובין כיסים שממלאים אותם בדבש ושקדים כגון הנקראים רושקיליא"ש דיאלחש"ו ובין עיסה שעירכו בה מי פירות או מיני תבלין בין הנקראים בישקוגו"ש כולם דין פת הבאה בכיסנין יש להם ואינו מברך עליהם המוציא ושלש ברכות אלא אם כן קבע סעודתו עליו או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו".

ונראה מזה כאחד משני הפירושים הראשונים הנ"ל, ועדיין צ"ע.

אך באמת נראה דלהלכה אין סתירה בין מש"כ הב"י ובין מש"כ בדורה"ח, דמחד גיסא מסתבר כדברי דה"ח דאין זו הלכתא בלא טעמא דפהבב"כ מברך במ"מ ומעי"ש, אלא משום דאין

דרך לקבוע סעודה על פת זה, ומשו"כ ודאי מסתבר דתלוי לפי מנהג המקום והזמן, וכל שאין רגילין לקבוע עליו לעולם אינו בכלל פהבב"כ, ומאידך גיסא כתב הב"י דיש להקל בזה אף כאשר יש ספק אם קובעין עליו משום דהוי ספיקא דרבנן, ואין לסתור את שיטת דרך החיים מתוך דברי הבית יוסף, ודוק בזה.

ה. ולולי כל הנ"ל היה נראה לענ"ד ביסוד הסברא דבכל ספק אם מברך מעין שלש או ברהמ"ז שורת הדין לברך במ"מ ומעי"ש משום דיש בכלל מאתיים מנה ולעולם ברכת הפת כאילו כוללת ברכת המזונות, דהלא כל פת מזונות הוא דשניהם מחמשת המינים הם, אלא שמחמשת המינים כשעשו אותם באופן מסויים שם פת עליהם וברכתן משתנה למעליותא, ומשו"כ בכל ספק מברכים במ"מ ומעי"ש, דאף אם ספק אם יש דין פת, לכה"פ ראוי לברך עליהם מזונות, וזה כעין הסברא דאין ספק מוציא מידי ודאי. ודו"ק בעומק הדברים.

ושמחתי לראות שוב שכיוונתי לדעתו הגדולה של השוע"ה בסימן קס"ח ס"ק י"ב.

אך פשטות דברי הב"י סברא אחרת המה, וגם דברי המגן אברהם הנ"ל סותרים סברא זו, ודו"ק בכ"ז.

ג

במזונות שלעולם אין רגילים לקבוע עליהם סעודה

קובעים עליו סעודה ולא במיני מזונות שלעולם אין קובעין עליהם סעודה.

וכך כתב בשיח אליהו בהגהות על המעשה רב (אות פ') שבימי זקנותו העלה הגר"א זצ"ל חידוש שבמזונות שרגילים לקבוע עליהם סעודה

נראה להלכה דרוב מיני המזונות המצויים בזמנינו, כגון העוגות ממינים שונים, הרוג'לך, הטורט והעוגיות וכדו', לעולם אין מברכין עליהם לא המוציא ולא ברכת המזון אף אם אכל מהם שיעור שאחרים קובעים עליו, דעד כאן לא אמרו הלכה זו אלא בפהב"כ שלפעמים

וְאֵף שיש מקום לומר דכל זה רק בטירתא שהוא בלילה רכה ודק מאוד וכתב המחבר בסעיף ל"ו "שאין עליהם תורת לחם כלל", מפשטות לשונו נראה טפי דכל שלעולם אין דרך לקבוע עליהם סעודה אין קביעתם קביעות.

ב. כתב הראב"ה בהלכות ברכות סימן קי"ז "הואיל ואחרים קובעים עליהם סעודה אפילו בסתמא מהני למהוי קביעות, ואם שינה בטלה דעתו, ואם אינו ראוי לקביעות לשום אדם ובדיבורו משנהו לקביעות במלך דעתו אצל כל אדם... ועל דרך זה הולכים כולם".

וְלַעֲנֵד הנחה זו פשוטה לכו"ע ואין חולק עליה, ומשום"כ אומר אני הנח לבני ישראל קדושים אם לא נביאים הם בני נביאים הם ומנהג ישראל תורה ולא חזינן לרבנן קשישאי שיזהרו באכילת מזונות להקפיד על שיעור האכילה, ומעולם לא שמענו על גדולי עולם שיברכו המוציא או ברהמ"ז על אכילת מזונות גם אם אכלו אכילה מרובה.

של אכילת לפתן ובשר ושאר דברים ע"ז דוקא יש לברך ברהמ"ז, אבל במזונות שאין רגילים לשבוע מהם, אפילו אכל כשיעור שביעה אין לברך ברכת המזון.

ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן קפ"ב כתב ששמע כן בשם מרן הגר"ח מבריסק, ומקור שמועה זו מהגאון ר' יוסף דוב הלוי סולובייצק מארה"ב שהעיד בשם אביו הגר"מ בשם הגר"ח שאין צריך לדקדק בשיעור אכילת מזונות דכיון שאין דרך כלל לקבוע סעודה עליהם לעולם אין ברכתן המוציא וברהמ"ז.

וכבר מצינו סברא זו בדברי שנים מרבתינו הראשונים כמלאכים:

א. בתר"י ברכות (כ"ז ע"א מדה"ר) כתוב "ואי קבע סעודתיה עילוה מברך עליה המוציא ושלש ברכות. ואמר רבינו יצחק הזקן ז"ל דוקא בהני ובכיוצא בזה מועיל קביעות אבל באלו הרקיקין הדקין ביותר שעושין בשני ברזלין ונקראין אוכליאש אין הקביעות שלהם קביעות ואינו מברך אלא במ"מ שאין קביעות בזה אכילה לעולם".

ד

ביצד מברכין על המצה

סימן י"ב, אך לא נדרש לדון במצות הדקות בכל ימות השנה.

וְלַדְּבְרִינוּ הנ"ל נראה לכאורה דכיון דאין אדם אוכל מצות אלה לשם תענוג ואין דרך לאוכלן אלא בסעודה גמורה דינם כפת גמור וברכתן ברכת הפת אף אם לא אכל שיעור קביעת סעודה. ולפי"ז נראה לכאורה דהכל תלוי בהרגלי האכילה ואם הספרדים נוהגים לאכול מצות שלא בשעת סעודה וכהרגלנו באכילת עוגות ועוגיות, אכן ברכתן במ"מ ומעיי"ש, משא"כ לדידן בני

וְלַגְבִּי המצות המצויות בזמנינו נהגו הספרדים לברך עליהם מזונות שהרי הם דומים לכעכין יבשים שכתב בשו"ע שדינם כפהבב"כ, וכמ"ש במחזיק ברכה סימן קס"ח ס"ק ה' ובכף החיים שם ס"ק מ"ג, אבל מנהג אשכנז לברך עליהם המוציא וברהמ"ז. וכבר כתב בדעת תורה למהרש"ם (סימן קס"ח ס"ז ד"ה וי"א) לגבי מצות בפסח דכיון דהן הם לחם עוני ואין בימי הפסח לחם זולתם ועליהן קובעים סעודה ברכתן המוציא וברהמ"ז, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ב

אשכנז שאין אנו אוכלים מצות אלה אלא בקביעות סעודה.

אמנם באמת היה נראה לי דכל הסיבה שבני אשכנז אינם נוהגים לאכול מצות אלא בקביעות סעודה אינה אלא משום שסברו שצריך נט"י ברכת המוציא וברהמ"ז, והטעם שהספרדים נהגו לאכול שלא בשעת סעודה אינה אלא משום שחכמיהם סברו שא"צ ברכת המוציא וברהמ"ז, אך מ"מ אפשר דאין בזה נפ"מ, וכיון שנהגו נהגו, והמנהג קובע את מהות הפת ושוב אין נפ"מ למה נהגו כן.

אך מ"מ לגופן של דברים נראה דאע"ג דבמהותן של דברים אין כל הבדל בין מצות אלה לקרקרים שונים, כיון שמעולם אין אוכלים את המצות אלא בקביעות סעודה ומאידך גיסא לעולם אין קובעים סעודה על קרקרים, זו ברכת המוציא ובהמ"ז, וזו ברכת במ"מ ומעין שלש. והראוני שכ"כ בארחות רבינו (ח"ה עמוד צ"ה אות כ"ח) בשם החזו"א.

וכן הדבר לגבי חלות מתוקות ולחמניות מזונות, אף שביסודו של דבר אין בין זה לזה ולא כלום, כיון שלעולם אין אוכלים חלות אלה אלא בקביעות סעודה בלבד ברכת המוציא וברהמ"ז, משא"כ בלחמניות אלה שאינן מיועדות לקביעות סעודה ולפיכך ברכתן מזונות כנ"ל.

ונראה בזה עוד דאפשר דלגבי מצות דידן יש יותר מקום להכריע דאם קובעין עליהם סעודה אכן ברכת המוציא וברהמ"ז אף כשלא אכל שיעור גדול שאחרים קובעים עליו סעודה, ושונים הם משאר פהבב"כ וזאת משני טעמים:

א. כיון שפירשו של רב האי גאון יחידאה הוא רוב רובם של הראשונים פירשו כשיטת הרמב"ם או הגאונים, די לן אם נחמיר במיני

כעכין שאין עיקרן לשם קביעות סעודה ולא במצות שכל עיקרן אינם נאכלים אלא בקביעות סעודה ממש.

ב. כיון שמצות אלה אין בהם אלא קמח ומים בלבד ללא תוספת כלשהי, ולא כפהבב"כ לפי שני הפירושים האחרים, שיש בהם תוספות מלבד קמח ומים, מסתבר טפי להכריע בהם דאם אכן קובעים עליהם סעודה דינם כפת גמור לגבי ברכת המוציא וברהמ"ז. ודו"ק בכ"ז.

ועיין עוד מה שכתבו בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן ע"א) ובתשובות והנהגות (ח"ג סימן ע"ג). ואני את הנלענ"ד כתבתי.

והנה נשאלתי ע"י בן תורה מבני ספרד לגבי חלות זעטר שרבים אוכלים להנאתן, האם לברך עליהן המוציא וברהמ"ז או במ"מ ומעי"ש, דהלא מנהג הספרדים כשיטת הב"י דכל שטעם התבלין ניכר בו הוי פהבב"כ וכ"ז שלא אכל שיעור קביעות סעודה אין דינם כפת, והרמ"א בדרכי משה תמה על הב"י ממה שנהגו לברך המוציא על חלות מתוקות, ובני אשכנז יוצאים ביד רמ"א, אבל חלות זעטר מיועדים בעיקר לבני ספרד שאוהבים תבלין זה, ומאידך נמכרים הם לכבוד שבת ומראיהן ככל שאר חלות שבשוק.

ולכאורה היה נראה כנ"ל דעיקר הלכה זו שבה נחלקו הב"י והרמ"א יסודה בשינויי ההרגלים שבין ארץ לארץ ובין קהילה לקהילה. דבארצות האשכנזים נהגו לקבוע סעודה על חלות מתוקות ומשו"כ נקט דאין אלה פהבב"כ, משא"כ בבני ספרד, וכך היה נראה לכאורה לדרכו של דרך החיים.

ולפי"ז יש לעיין בזמן הזה שבא סנחריב ובלבל את כל העולם כולו והאשכנזים והספרדים חיים ביחד ומתערבבים

אלה עם אלה וגם הרגלי האכילה מטשטשים והולכים, ולכאורה בזמנינו אין הדבר תלוי אלא במנהגי הסעודה וקביעותה בזמן הזה, ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות. ^{אוצר החכמה} ונבון אני בכ"ז ועדיין צריך בו עיון.

ה

פשטות בשר

ולכאורה נחלקו אם פת הבא בכיסנין הוא גדר מוחלט ומשקבעו דפת שהוא מעין כיס ויש בו מילוי של מינים שונים אינו פת וברכתו מזונות אין בין דבש ופירות לבשר ודגים ואין נפ"מ אם קובעין עליו סעודה או לא וזה דעת הט"ז, או דאמרינן זיל בתר טעמא וכיון שיש בו בשר ודגים מסתמא דרך לקבוע עליו סעודה וברכתו המוציא וברהמ"ז.

אך באמת נראה פשוט דאין פלוגתא זו ענין למה שנתבאר לעיל לפי דרכם של האחרונים דהכל תלוי לפי הענין והמציאות אם קובעים סעודה על מין מסויים או לא, דבני"ד נחלקו בכל עיקר דין פהבב"כ דלדעת הט"ז כל עיסה שהוא כעין כיס ויש בו מילוי הוי בכלל זה, ולדעת המגן אברהם מעיקרא לא דנו כן אלא בפת שיש בו מילוי של דברי מתיקה המשנים את כל אופיו של הפת דשוב אינו נאכל לשובע ולקביעות אלא לתענוג משא"כ במילוי של בשר ודגים שדרך סעודה הם אין זה בכלל פהבב"כ.

ודו"ק בזה.

"פשטיד"א הנאפית בתנור בבשר או בדגים או ^{אח"כ 1234567} כגבינה מברך עליה המוציא ובה"מ. הגה ודוקא שאפאו בתנור בלא משקה אבל אם אפאו במחבת במשקה אין לברך עליו ואין לאכול רק תוך הסעודה כמו שנתבאר (שו"ע קס"ח סעיף י"ז).

ובביאור הלכה זו נחלקו הט"ז והמגן אברהם.

בט"ז (ס"ק כ') כתב דמיירי באכל שיעור קביעות דאל"כ הו"ל פהבב"כ וכמבואר בסעיף ז' דאם יש בעיסה פירות ודבש הוי פהבב"כ וה"ה לבשר ודגים וכדו', וע"כ מיירי דאכל שיעור קביעות ורבותא קמ"ל דהו"א דמשום חשיבות המילוי שהוא בשר ודגים בטל הפת לגביהו והוי כטפל לגבי עיקר וקמ"ל דמ"מ אם קבע סעודה עליהם מברך המוציא וברהמ"ז.

והמגן אברהם (ס"ק מ"ד) פירש דכיון דבשר ודגים הם עיקר הסעודה ומלפתין את הפת הוי כפת גמור, והו"ל כאוכל פת עם בשר ודגים, ואין המילוי משנה כלל את דין הפת, והמשנ"ב ס"ק צ"ד נקט עיקר כדעת המג"א.

ו

לחמניות מזונות הנלושות בתרכיו מי פירות

מי פירות שמוסיפים עליה מים באופן יחסי כערכו הטבעי של המי פירות.

ראיתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן י"ז) שדן לגבי לחמניות מזונות. הנלושות בתרכיו

וכתב הגאון זצ"ל דאין דינעם כפהבב"כ, דכיון דרוב רובו מים ורק מיעוטא דמיעוטא מ"פ דהיינו התרכיז דינו כפת גמור.

שה"ה בנידון דידן ברכת לחמניות אלה המוציא וברהמ"ז כיון שמ"פ הוי מיעוטא דמיעוטא ולישתן ברוב מים.

ויסוד דבריו הם דברי האחרונים שכתבו בתחומים שונים דכאשר מוסיפים מים לתרכיז אין דין מים אלה כדין מי פירות אלא תערובת מים יש כאן. כך כתבו האחרונים לגבי יין לקידוש ולד' כוסות, וכך כתבו לגבי חשש חימוץ במי פירות. והמנחת יצחק הביא דבריהם וכתב

אך לענ"ד שאני דין פהבב"כ מכל הנ"ל, דדין זה תלוי בטעם שטועם האדם ובהרגלי קביעות סעודה ומשוי"כ לא מסתבר כלל לחלק בין מי פירות טבעיים ובין תרכיז מ"פ שמוסיפים לו מים, ודין אחד להם. ונראה להלכה שדין לחמניות אלה כדין פהבב"כ, ודו"ק בזה.

סימן כג

לחמניות מזונות ופת הבא בכיסנין

כ"א מנחם אב תשע"א

כבוד הרב הגאון המצויין
אוצר כל כלי חמדה
בר אוריין ובר אבהן
ר' אליעזר פולק שליט"א
ראש כולל ומרביץ תורה בירושלים
רב שלום עד בלי ירח

על אף היותי מחוסר ספרים במקום נופש במדינת הים, הנני לעשות רצונו ולמלאות בקשתו לכתוב את חוות דעתי בענין לחמניות מזונות משום נחיצות הענין.

ראיתי את קונטרסו של מעכ"ת, ובו ערך מערכה גדולה, ובאמת נראה דבשתי יסודותיה של שאלה זו, היינו מהו שיעור קביעות סעודה שבה יש לברך על פת הבאה בכיסנין כאילו לחם גמור הוא, וכן מה נחשב פת הבא בכיסנין, רוב הפוסקים נוטים לקולא.

אך כמדומני שעיקר טענת המחמירים היא דכיון שבזמנינו דרך לקבוע סעודה על לחמניות אלו, דהרי נוהגים היום להגיש לחמניות אלה

וראשית אסביר בקצירת האומר דבאמת אילו היו נמנעים לחלוטין מלאכול לחמניות מזונות ופיצה וכדו' משום ספק ברכה, מה טוב, דבודאי יש מקום להחמיר ולחשוש לכל השיטות שלפיהן יש לברך המוציא וברהמ"ז. אך רבים נוהגים למעשה לברך המוציא וברהמ"ז על כגון אלה מתוך כוונה להחמיר על עצמם, ולדעתי קרוב הדבר שברכותיהם לבטלה, ועל כן לא חומרא יש כאן אלא מכשול. ומטעם זה רואה אני צורך לבאר בזה את הנלענ"ד.

היפך ענין קביעות סעודה. ומשום מה טעו אותם המחמירים לחשוב דכל דהוי תחליף לארוחה הוי קביעות סעודה, וזה טעות, דאדרבא, תחליף לסעודה אינו סעודה ואין בו קביעות סעודה כלל.

ובאמת אפשר שהמתיישב לאכול ארוחה שלמה, דהיינו מנה ראשונה, מרק, מנה עיקרית ולפתן, ואוכל לחמניות מזונות, צריך הוא לברך על זה כמו על פת גמורה, וכדין קובע סעודתו על פת הבאה בכיסנין, אבל אין זו המציאות בדרך כלל, דאין מגישים לחמניות אלה אלא בסעודת עראי ממש שאין בה כל קביעות, ואז גם אין אוכלים כשיעור קביעות סעודה, וז"פ.

ואבאר בקיצור את הנלענ"ד בשאלת השיעור המחייב לברך 'המוציא' וברכת המזון בפת הבאה בכיסנין, וכן בשאלת כמות מי הפירות המוציאה את הפת מתורת פת רגילה לפת הבאה בכיסנין.

במקום פת בבר מצוה ובמסיבת אירוסין וכדו', על כן הוי כפת גמורה.

ולענ"ד יש בזה חוסר הבנה בכל עיקר המושג של קביעות סעודה. דהם חשבו דכל שאוכל במקום לאכול סעודה הוי כקביעות סעודה, אך לענ"ד נראה פשוט היפך הדברים, דמגישים לחמניות אלה במקום שאין הבריות רוצים לקבוע סעודה, וזה ההפך הגמור ^{אוצר החכמה} מקביעות סעודה.

והרי המציאות ברורה, המזמין אנשים לחתונה או לסעודה מכובדת שבו אנשים באים כדי לאכול סעודה בניחותא, ואינם אצים רצים לדרכם, לעולם לא יגיש בסעודה מעין זו לא לחמניות מזונות ולא פיציות, אלא לחם גמור ומשובח. ורק בבר מצוה וכדו' דהיינו ארועים שאין האנשים רוצים לקבוע בהם סעודה אלא להתעכב זמן קצר ולאכול אכילה מועטת ולהמשיך בדרכם, יגישו את הלחמניות הנ"ל. ¹²³⁴⁵⁶⁷ הרי ברור ופשוט איפוא דזה

א

שיעור קביעות סעודה בפת הבאה בכיסנין

פ"ב ע"ב) במשנה נחלקו תנאי בשיעור שתי סעודות, וקיי"ל כר' שמעון שהוא כחצי ככר. ולגבי שיעור ככר נחלקו הראשונים אם הוי שש ביצים או שמונה ביצים, כמבואר בטור ובבית יוסף (סימן תרי"ב סעיף ד'), וא"כ לגבי עירוב שיעור סעודה הוא ג' או ד' ביצים.

ודעת מהר"ם בן חביב בספרו יום תרועה (יומא ע"ט ע"ב בתוס' ד"ה מיני) דהשיעור שמצינו לגבי עירוב הוא השיעור גם לגבי הלכה זו, וכ"כ גם באליהו רבא סימן קס"ח ס"ק י"ז, וכ"ה בבאה"ט שם סק"ז. ובהגהות הגרע"א שם הביא שנחלקו בזה האחרונים, ובשם שו"ת פרח שושן

הנה כבר נחלקו גדולי האחרונים בשיעור קביעות סעודה לגבי הלכה זו, ושאלה גדולה זו יש בה שני פנים: א. בעצם השיעור. ב. מה מצטרף לשיעור, האם צריך לאכול כל שיעור זה מן הפת הבאה בכיסנין, או שאף המאכלים הבאים ללפת את הפת מצטרפים לשיעור, ונחזה אנן.

לגבי עצם השיעור נחלקו האחרונים מן הקצה אל הקצה.

דהנה לגבי עירוב מבואר במשנה בעירובין (פ' ע"ב) דצריך מזון שתי סעודות. ושם (בדף

לפי המקום והזמן הוי אכילת קבע לעניין הלכה זו, וצ"ע.

והנה המשנ"ב שם כתב דלכתחילה יש להחמיר בשיעור ד' ביצים, ולכאורה צ"ע מדוע לא כתב להחמיר בג' ביצים, דהלא כך נראה עיקר דעת השו"ע לגבי עירוב (בס"י ת"ט סעיף ז). ובס"י תרי"ב סעיף ג' הביא את שתי השיטות וי"א בתרא הוא שיעור ג' ביצים, וידוע שכל כה"ג זה עיקר הכרעת השו"ע. אלא שכבר כתב המשנ"ב (תרי"ב סק"ח) דבשל תורה מחמירין ובדרכנן יש להקל, ולשיטתו הקיל בני"ד עד ד' ביצים, ובפרט שעיקר דעתו כשיטת הגר"א ושו"ע הרב.

וראיתי באגר"מ (או"ח ח"ג סימן ל"ב) שכתב דאיי"צ להחמיר אלא בד' ביצים, וכ"כ בספר וזאת הברכה (פ"ד סימן כ"ב) בשם מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל דאין להחמיר אלא בד' ביצים, ובשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל כתב דיש להחמיר אף בג' ביצים. ולענ"ד ברור מדברי המשנ"ב ורוב האחרונים דאין להחמיר אלא בד' ביצים כמבואר.

ובאג"מ כתב שם דעיקר ההלכה שצריך שיעור סעודה חשובה לפי מנהג המקום והזמן, ולפי"ז החמיר דבזמנה"ז שאין אוכלים הרבה פת יש להחמיר באכילת מזונות כשעושים קידוש אף בשיעור קטן. אך לענ"ד נראה דהמיקל יש לו על מה לסמוך. ובמק"א (עיין לעיל סימן כ"ב אות א') כתבתי עוד דבמזונות דעלמא אין דין פהבב"כ, ואכמ"ל, ודו"ק בכ"ז.

(או"ח כלל א' סי' ד') כתב כשיטה זו, וכ"ה במגן גבורים (אלף המגן סק"ח) ובברכי יוסף סק"ד, ובשיורי ברכה הביא כן גם בשם הרמ"ע מפאנו, עי"ש. וכתב בכף החיים סקמ"ה שכן עמא דבר להחמיר בג' ביצים.

אך בשו"ע הרב סעיף ח' כתב בתוקף רב דלא קרב זא"ז, ושיעור קביעות סעודה בני"ד הוא מה שרגילין לקבוע עליו סעודה גמורה והוא קצת יותר מכ"א ביצים וחצי ביצה, כמבואר בעירובין (פ"ג ע"ב) שזו אכילה בינונית, והאוכל כמדה זו הרי זה בריא ומבורך, עי"ש. והרבה מגדולי האחרונים עמודי ההלכה הלכו בשיטה זו, כך דעת המגן אברהם (בסק"ג) כמו שהוכיח בשער הציון (סק"ט), וכ"כ החיי אדם (כלל נ"ד ס"ג) בשם הגר"א, וכ"כ בערוך השלחן (סעיף ט"ז), וכך הביא המשנ"ב (ס"ק כ"ד) מספר האשכול ושבלי הלקט, וכתב שכן משמע מפשטות הגמ' ולשון השו"ע, עי"ש (ובשעה"צ סקי"ט – כ').

וב"ל הבקי בסגנונו של המשנ"ב רואה בעליל שכן עיקר דעתו להלכה, אלא שכתב שלכתחלה טוב לחוש לדעת המחמירים שלא לאכול ד' ביצים, עי"ש.

אמנם מלבד שו"ע הרב וערוך השלחן לא מצינו מי שכתב שיעור זה דכ"א ביצים וחצי, ונראה יותר מדברי רוב הפוסקים הנ"ל דכל שרגילין לקבוע עליו סעודה חשובה דערב ובקר

ב

האם בשר ושאר דברים מצטרפים לשיעור קביעות סעודה על פת הבאה בכיסנין

אמנם רבים האחרונים שחלקו על המג"א, וביניהם החיד"א בברכ"י והובא גם בשע"ת סק"ח, החמד משה בסק"ג, המגן גבורים והערוך השלחן (סעיף י"ז). ובכף החיים

ולגבי השאלה מה מצטרף לשיעור, כתב המגן אברהם (בסק"ג) דבשר ודברים אחרים מצטרפים לשיעור זה, וכך כתב המשנ"ב (שם ס"ק כ"ד).

מהו השיעור המחייב בברהמ"ז, וספק מה מצטרף לשיעור. אך באמת נראה דאין זה נידון כספק ספיקא אלא אף עדיף מס"ס, דשתי חומרות אלה, שיעור ג' וד' ביצים וצירוף הלפתן הוי תרתי דסתרי. דבעירוב הרי בעינן ג' וד' ביצים בפת לבד, ואין מצרפין לפתן לפת, וזוהי הרי הוכחת השעה"צ ממש"כ המג"א דבשר ושאר דברים מצטרפים לשיעור, דהמג"א לא ס"ל דהשיעור הוא ג' וד' ביצים. הרי לן דאם מחמירים אנו וחוששין לשיעור ד' ביצים ע"כ דצריך שיעור זה מפת בלבד. אך ראיתי באליהו רבה (סק"ז) דמשמע מדבריו שצירף את שתי החומרות, וכן הוא בפרח שושן שם, וצ"ע בדבריהם.

(ס"ק מ"ז) כתב דמנהג העולם שלא כדברי המג"א אלא כפשטות לשון השו"ע דבעינן שיאכל מן הפת הבאה בכיסנין עצמה שיעור קביעות סעודה, עי"ש.
[אח"ח 1234567]

וגדולה מזו הסתפק החזו"א (סימן כ"ו אות ח') שמא אין מצרפים את המילוי של הפירות שבתוך הפת הבאה בכיסנין לשיעור זה, אלא צריך שיעור מן הפת גופה, וק"ו הדברים דס"ל שלא כדעת המג"א להלכה.

ולפ"ז יש לדון למעשה, דכל עוד לא אכל שיעור גדול שרגילין לקבוע עליו סעודה פטור מהמוציא וברכת המזון מדין ספק ספיקא, ספק

ג

במחלוקת השו"ע והרמ"א בנדר פת הבאה בכיסנין

כיון שטעמם מורגש בעיסה הוי פת הבאה בכיסנין, ולדעת הרמ"א צריך שיהיה בו הרבה תבלין או מי פירות והם יהיו עיקר.

והנה לא נתבאר במפורש בלשון הרמ"א מהו היחס בין מי הפירות למים, ולא כתב אלא דבעינן שיהיה הרבה עד שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר. אך במקור דבריו בדרכי משה כתב דבעינן שיהיה עיקר העיסה נילוש באותן מי פירות, ובפשטות משמע שכוונתו להכריע כאפשרות שדחה הב"י, דהיינו דאיכא רוב מי פירות ביחס למים, דבכה"ג חשיב שעיקר העיסה נילוש במי פירות, דכל עוד המי פירות הוו מיעוט, בטלים הם לגבי המים ונידון כפת. ונמצא א"כ שלדעת הרמ"א אין המבחן בטעם, אלא בלישה, האם נילוש בעיקר במי פירות או במים (אם כי ברור שבכה"ג שנילוש בעיקר במי פירות בהכרח שניכר ומורגש טעמם).

והנה לשון הרמ"א היא שיש הרבה תבלין כך ש"כמעט הדבש והתבלין הם עיקר",

ולגבי מה שדנו עוד להחמיר, דבפת הבאה בכיסנין צריך שיהיה עיקר הטעם של מילוי הפירות או מי הפירות, ולחמניות מזונות שבזמנינו טעמם דומה לכאורה לטעם פת אף שנילושו במי פירות, ולפיכך דינם כפת גמורה.

הנה שורש הלכה זו בסימן קס"ח סעיף ז' שם הביא השו"ע ג' שיטות מהי פת הבאה בכיסנין. והשיטה השניה שהביא השו"ע היא שיטת הרמב"ם דעיסה שנילושה במי פירות היא הנקראת פת הבאה בכיסנין. וז"ל השו"ע שם "וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה". וכתב ע"ז הרמ"א "וי"א שזה נקרא פת גמור אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעק"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכך נוהגין".

הרי לן שנחלקו השו"ע והרמ"א, דלדעת השו"ע כל שיש בו אף מעט מי פירות או תבלין

ולדברינו הכוונה היא שהדבש והתבלין הם עיקר בלישת העיסה, דהם רוב לגבי המים. אבל הט"ז בסק"ז כתב שכוונת הרמ"א להדגיש שהדבש והתבלין הם עיקר מצד הטעם, והיינו שבכה"ג שמי הפירות מרובים מהמים טעמם נרגש יותר מטעם העיסה, אבל גם לדברינו משמע שאין צורך לבחון את הטעם ע"י מומחה וקפילא, דבכה"ג שהמי פירות מרובים מהמים בהכרח שטעם המי פירות מורגש יותר מטעם העיסה, עי"ש (ועיין במשנה ברורה סק"ג). נמצא א"כ דלכו"ע כל שמי הפירות מרובים מהמים לעולם הוי פת הבאה בכיסנין. (ובאמת שבלשון הרמ"א ניתן היה לפרש דאיירי אף כשאין רוב מי פירות, אלא שהצריך שיהיה הטעם חזק וניכר מאד עד שטעם העיסה טפל לגביו, משא"כ לדעת השו"ע שסגי בכך שהטעם ניכר בלבד, אבל ברוב מי פירות פשיטא ליה דהוי פת הבאה בכיסנין, וצ"ע בזה).

ואף שהדברים פשוטים, כך מבואר למעשה גם בגדולי האחרונים, עיין אבן העזר (סי' קס"ח דינים העולים סק"א), אליהו רבא (סקי"ד), ושו"ע הרב (סעיף י"א שם). וכ"ה בקיצור שו"ע (סימן מ"ח סעיף ב'), דאם הרוב מי פירות והמים מועטים ברכתו מזונות ודינו כפת הבאה בכיסנין.

וב"כ בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן י"א), בשו"ת הרי בשמים (תניינא או"ח סימן כ"ה) ובשו"ת חסד לאברהם (קמא סימן ט"ז).

כף אלה גדולי האחרונים נקטו בפשטות דאם הרוב מי פירות הוי פת הבאה בכיסנין, ולא כתבו דיש לבדוק גם האם ניכר הטעם, דכל כה"ג ברור שנרגש טעמו היטב. דלעולם פשוט דהטעם נקבע ע"י הרוב אלא דכיון דיש מי פירות שאין בהם טעם מובהק וטעמם דומה לטעם המים נדמה לאדם שאינו מרגיש אלא טעם המים, וכ"ז פשוט וברור.

ד

העולה לדינא

ביצים מן הפת הבאה בכיסנין עצמה, אך גם האוכל יותר מד' ביצים אין גוערין בו ויש לו על מה לסמוך, כמבואר.

והרוצה לברך המוציא ובהמ"ז צריך לאכול יותר מכ"א ביצים וחצי מן הפת הבאה בכיסנין עצמה, בלי צירוף מאכלים נוספים.

סוף דבר הנראה לענ"ד, דיש למעט באכילת לחמניות מזונות ולהקפיד לכתחלה שכל הארוחה כולה תהיה פחות מכ"א ביצים וחצי, דהיינו בצירוף פת הבאה בכיסנין עם שאר האכילה. וראוי למחמירים להקפיד שכל הסעודה כולל התוספות תהיה פחות ממה שרגילים לקבוע עליו, ושיאכלו אף פחות מד' ביצים.

ה

האם יש כאן הערמה

בברכות (ל"ה ע"ב) שדורות אחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות חצירות וקרפיות כדי לפוטרן מן המעשר, וחז"ל מזכירין אותן לגנאי, וכן הדבר הזה שכל עיקר ענינו להפטר מברכת המזון.

וידעתי שיש הדורשים לגנאי לא מצד עיקר הדין, אלא משום שרואים בכל עיקר מנהג זה של לחמניות מזונות טעדיקי והערמה להמנע מברכת המזון, ומדמין זאת למה שאמרו

ולבני לא כן ידמה, דאין בני ישראל הכשרים חשודים להשמט ממצוה עצומה וחביבה לברך את ה' על הארץ הטובה ועל ידו הגדולה המלאה והרחבה. אלא הנח להם לבני ישראל, אם לא נביאים הם בני נביאים הם, והלב מרגיש שהנכנס לאכול אכילה מועטת להחיות נפשו ואינו חפץ להתעכב כלל ואינו קובע סעודה, אין כאן סעודה המצריכה פת וברכת המזון, ומשום כמעדיפים לברך במ"מ.

וכע"ז מבואר בתוס' ברכות (ל"ז ע"ב ד"ה אמר רבא) שרבינו דוד ממי"ץ היה מבטל

תוריתא דנהמא כדי לפטור עצמו מברכת המזון כדי למהר לבית המדרש וכדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה, ויש לדון את בני הכשרים לכף זכות ולא לכף חובה.

ברכתי לכת"ר שיזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להגדיל תורה ולהאדירה מתוך שמחה שלוח ונחת.

בהוקרה מרובה
אשר ויום

סימן כד

ברכה על פיצה

אלול תש"ס

כבוד תלמידי אהובי יקירי
אוהב תורה ועבד ה'
הרב נחמיה ולורט הי"ו

נעיונות בימינך נצח

במה ששאל בענין אכילת פיצה מה שיעורו לענין ברכת המוציא וברהמ"ז, והאם האוכל פיצה כשהוא נוסע ברכב חייב בברכת המוציא וברהמ"ז.

ג. האם האוכל שיעור קביעות אבל אכלו בדרך ארעי כגון בנסעו ברכב ג"כ הוי כקביעות לענין זה, ומה קובע גדר קביעות לענין הלכה זו.

ואבאר בקיצור נמרץ כל אחד משלושת שאלות אלו.

הנה בסי' קס"ח ס"ז יש כמה דעות מה היא פת הב"כ ומ"מ כתב המחבר להלכה כדברי כולם, אך הרמ"א כתב שם דרק כאשר הדבש

הנה בתשובת שאלה זו יש לברר שלש סוגיות בדין פת הבא בכסנין:

א. האם פיצה היא פת הבאה בכסנין שברכתה במ"מ או פת גמור שברכתה המוציא.

ב. מה שיעור קביעות סעודה לענין המבואר בסי' קס"ח (סעיף ו') דאם אכל שיעור קביעות סעודה מפהב"כ מברך המוציא.